

De grote machtsingreep rond Breukelen door de bisschop van Utrecht

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Breukelen kende vanaf de 7de eeuw grootgrondbezit, met als beheerscentrum een villa, de Hofstede De Poel, later ook de Breukelerhof genoemd.^{1,2} Deze hofstede behoorde aanvankelijk aan het geslacht van de Fries Ado, uit welk geslacht ook de bekende geloofsprediker Liudger stamde. De Adonieten hadden ook elders veel bezit binnen de gouw Niftarlake.

Heel veel bewoners van de oeverwallen van Vecht en Aa (een oude Vechtbedding) in Breukelen en omgeving waren horig aan de Breukelerhof. Naar oude traditie kon de heer van de Breukelerhof uit hoofde van zijn positie ook aanspraken maken op de landinwaarts gelegen veenwildernissen.

In 953 ontdeed de koning van Lotharingen (een van de drie delen waarin het rijk van Karel de Grote uiteengevallen was en waar ook het huidige Nederlandse grondgebied toen toe behoorde) zich van de laatste gouwgraaf van Niftarlake en wees hij diens gebied toe aan de bisschop van Utrecht, met alle bossen, moerassen en andere onbeheerde en braakliggende gronden die op de Vecht uitwaterden. Zo ontstonden rond Breukelen dubbele claims op die nog niet gecultiveerde gebieden.

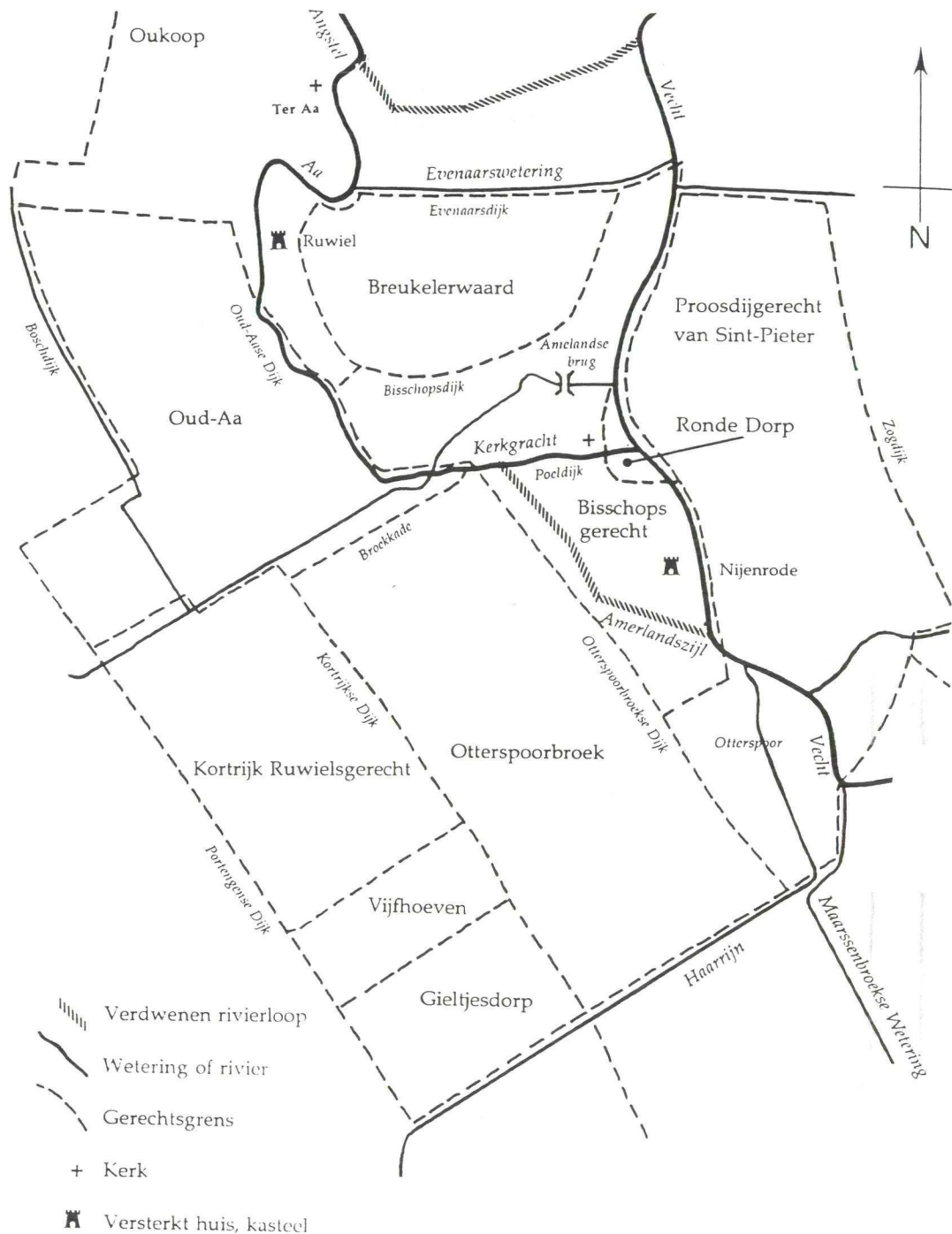
Toen in de tweede helft van de 10de eeuw op verschillende plaatsen werd begonnen de veenlanden in cultuur te brengen, gebeurde dat rond Breukelen op gezag van de Breukelerhof. Geruime tijd liet de bisschop dit zijn gang gaan, maar op een gegeven moment moest hij toch vaststellen dat de plaatselijke elite zich veel te zelfstandig gedroeg en kon ingrijpen van zijn kant niet langer uitblijven. De rechtsmacht van de heer van de Breukelerhof werd bij die gelegenheid in korte tijd zeer sterk ingeperkt en afgezwakt.

Het doel van dit artikel is inzicht te krijgen inzake het tijdstip waarop de grote ingreep in de machtsverhoudingen in Breukelen plaats vond.

Omvang van de machtsingreep

De krachtige machtsingreep door de bisschop hield in de eerste plaats in, dat hij de rechtsmacht over al het oude land rondom het Ronde Dorp van Breukelen, alsmede over het riviereiland de Breukelerwaard, dat onder de Breukelerhof viel, daaraan onttrok. Het oude land aan de westzijde van de Vecht, ten noorden, westen en zuiden van het Ronde Dorp, plaatste hij als het Bisschopsgerecht rechtstreeks onder zijn eigen gezag. Alleen aan de oostkant, waar het Ronde Dorp direct aan de Vecht grensde, was het niet ingesloten door dat Bisschopsgerecht. Het Bisschopsgerecht was binnen de parochie Breukelen de enige gerechtsheerlijkheid die door de bisschop niet in leen uitgegeven of verkocht werd. Ook in een veel breder verband gezien, was het in die tijd heel ongewoon dat de landsheer tevens optrad als gerechts- of ambachtsheer (veel later vervulden graven van Holland zeer plaatselijk soms wel die dubbelrol). Misschien vertrouwde de bisschop het toezicht op de gekortwiekte Breukelerhof aan niemand anders toe. Schriftelijke vermeldingen van het Bisschopsgerecht komen we pas in documenten uit het begin van de 14de eeuw tegen, wat weinig inzicht biedt in het tijdstip waarop die gerechtsheerlijkheid als zodanig werd ingericht.

De ingreep bleef beperkt tot het gebied dat behoorde tot de parochie Breukelen. Het Evenaarsgerecht, ten noorden van de Breukelerwaard, dat onder het kerspel Loenen viel, was ook daarna nog in handen van het Leenhof Van Dolre en bleef bestuurd worden vanuit de Breukelerhof (en later vanuit Nijenrode).

Vijfhoeven: Naam van gerecht

Afb. 1. Indeling van het gebied rond Breukelen in gerechtsheerlijkheden tijdens de latere Middeleeuwen (ontleend, met enkele kleine wijzigingen, aan A.L.P. Buitelaar, 1993, De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek, blz. 98).

In de tweede plaats werd het de heer van de Breukelerhof bij de bisschopelijke machtsingreep onmogelijk gemaakt ooit nog weer nieuw ontgonnen land aan zijn territorium toe te voegen.

De rechtsmacht over het moerasgedeelte van de Breukelerwaard (na in-

poldering de gerechtsheerlijkheid Breukelerwaard) werd door de bisschop overgedragen aan het Kapittel van Sint-Marie te Utrecht, gesticht in 1081. De al eerder in cultuur gebrachte delen van de Breukelerwaard deelde hij in bij het Bisschopsgerecht.

Tot de door de bisschop gemobiliseerde tegenkrachten behoorde nog een tweede kapittel. Het gebied van de oostelijke oeverwal van de Vecht, waarover de heer van de Breukelerhof gedurende lange tijd ook zeggenschap had gehad, werd door de bisschop als een allodiale gerechtsheerlijkheid toegewezen aan de proost van het Kapittel van Sint-Pieter te Utrecht en stond sedertdien bekend als het Proostdijgerecht of het Sint-Pietersgerecht. Het Kapittel van Sint-Pieter was gesticht in 1048. In 1139 was er sprake van bezittingen bij Breukelen die al een aantal jaren in handen waren van de proost van Sint-Pieter. Sedertdien werd dat bezit langzamerhand overgedragen aan het Kapittel van Sint-Pieter zelf.

Het Breukeleveen, de toen nog volledig onontgonnen veenwildernis ten oosten van het Proostdijgerecht (tussen de Zogdijk of Scheendijk en het Gooi), werd door de bisschop toebedeeld aan het Kapittel van Sint-Pieter.

Daarmee viel het wat buiten het regionale beeld, want de meeste venen ten oosten van de Vecht werden in leen gegeven aan wereldlijke heren die reeds bezittingen hadden in - en rechtsmacht uitoefenden op - de oude kleigebieden langs die rivier: Westbroek was een bisschoppelijk leen aan de heer van Zuilen, Maarsseveen (met inbegrip van het later daarvan afgesplitste Tienhoven) was in leen aan de heer van Maarsse en aan de noordkant van Breukeleveen kwam het veenland ten oosten van Mijnden (Mijndenveld of Muyevelt) aan de heer Van Amstel van Mijnden.

De toedeling van het oude land tegenover het Ronde Dorp van Breukelen aan de Proost van het Kapittel van Sint-Pieter en van het Breukeleveen aan het kapittel zelf lijkt een doordachte, strategische beslissing van de bisschop van Utrecht geweest te zijn. Dat kapittel gold als zeer trouw aan de bisschop.

De bovenstaande gegevens wijzen er op dat de machtsingreep te Breukelen door de bisschop van Utrecht ná 1081 plaatsvond; vermoedelijk binnen de eerste halve eeuw daarna.

Omstreeks 1255 vond een deling plaats van het Hof van Breukelen en de daaraan behorende goederen. Daarbij werd alleen gesproken van drie gerechtsheerlijkheden van enige redelijke omvang: het Ronde Dorp van Breukelen, Otterspoorbroek en Oud Aa. Deze waren toen aan de Breukelerhof in leen gegeven door de heer Van Dolre; in de leenregisters van de bisschop komen ze niet voor.³ Alle verdere rechtsmacht waarover de Breukelerhof ooit beschikte, was men vóór die tijd klaarblijkelijk kwijtgeraakt.¹

Gebeurtenissen vóór de grote machtsingreep

De beslissingen inzake de eerste ontginningen van veenwildernissen vanuit Breukelen, die plaats vonden ten westen van Vecht (Otterspoorbroek) en Aa (Oud Aa), werden ontegenzeggelijk genomen op grond van de rechtsmacht die werd uitgeoefend vanuit de Breukelerhof.¹ Gerecht, tijns en tienden van Otterspoorbroek en Oud Aa behoorden tot zelfs na de Middeleeuwen tot de leengoederen die aanvankelijk werden uitgegeven door het Leenhof Van Dolre en vervolgens door de rechtsopvolger daarvan, het Leenhof Van Vianen.

Otterspoorbroek en Oud Aa werden als leengoed bestuurd vanuit dat Hof van Breukelen. Na de deling van de hofgoederen, omstreeks 1255, bleef Otterspoorbroek onder de oude Breukelerhof vallen en kwam Oud Aa aan de nieuw gestichte villa tussen Klapstraat en Vecht.

In de tweede helft van de 11de eeuw of vroeg in de 12de eeuw kwamen vervolgens het Ruwielsgerecht en het eerste Huis Ruwiel tot stand. Dat gebeurde eveneens onder het gezag en met de meest welwillende medewerking van

de heer van de Breukelerhof en zijn leenheer, de heer Van Dolre, die zeggenschap hadden over zowel de oeverwalgronden langs de rivier de Aa als de veenontginning ten westen daarvan (te zamen de gerechtsheerlijkheid Oud Aa vormend).⁴ Het Huis Ruwiel werd gebouwd nabij de Aa; de corridor tussen dat huis en het een stuk verder naar het westen gelegen Ruwielsgerecht (welke corridor een deel van de oeverwal van de Aa en een strook land langs de Botersloot/Boterwal omvatte) moet door de heer van de Breukelerhof aan de heer van Ruwiel zijn afgestaan. Het is onduidelijk of de bisschop tevoren gekend werd in de stichting van het Huis Ruwiel; ik vermoed van niet. Als dat zo was, zal hij deze gang van zaken vermoedelijk met argusogen hebben aangezien, mede gelet op de groeiende belangen die de Utrechtse handel had bij een veilige scheepvaart over de Vecht en de Aa (toentertijd bij ons de belangrijkste van de twee armen van de Vecht).

Gebeurtenissen na de grote machtsingreep

In de 12de eeuw deden zich in onze omgeving een aantal zaken voor, die met elkaar nog enig verder licht werpen op het tijdstip waarop de bisschop versterkte zeggenschap kreeg over het gebied rond Breukelen.

Opdeling van het gebied Otterspoor

Het gebied van Otterspoor, hoewel ooit eveneens vallend onder de rechtsmacht van de heer van de Breukelerhof, had reeds vroeg een eigen identiteit. De noordelijke grens daarvan was oorspronkelijk een waterloop, die bekend stond als het Amerlandszijl.⁵ Deze naam Amerlandszijl duidt op een waterloop die liep naar de Aa of Amer. Het is bekend dat er een oude bedding van de Vecht heeft gelopen van ongeveer de plaats waar later het kasteel Nijenrode werd gebouwd naar het noordwesten. Andere mogelijkheden waar het Amerlandszijl gelegen kan hebben, heb ik niet kunnen vinden.

Later werd als noordelijke begrenzing van het gebied Otterspoor het bisschopsgerecht van Breukelen genoemd.⁶ Die volgde toen een perceelscheiding tegenover kasteel Oudaen. Otterspoor was inmiddels dus duidelijk verkleind en eindigde verder naar het zuiden dan waar het dichtgeslibde Amerlandszijl lag.

Een klein deel van het oorspronkelijke Otterspoor was door de bisschop toegevoegd aan het Bisschopsgerecht, het grootste deel (dat Otterspoor was blijven heten) aan het overigens ten oosten van de Vecht gelegen Proostdijgerecht. Er moet een duidelijke reden hebben bestaan voor het bij een bestuurlijke herindeling toebedelen van een gebiedsdeel van het ene gerecht aan een ander gerecht, dat bovendien nog aan de andere zijde van de rivier gelegen is. De enige reden die ik kan bedenken, is de Otterspoordam dwars door de Vecht, met huizen aan weerszijden, waarvan het logisch is dat men die onder één bestuur wilde brengen.⁷

Wanneer de Otterspoordam en -sluis, en in samenhang daarmee het dorpje Otterspoor, tot stand zijn gekomen, is niet met zekerheid bekend. In de literatuur wordt voor de aanleg van de dam de periode van omstreeks 1140 tot rond 1150 als mogelijkheid genoemd.⁸ Ik acht een eerder tijdstip evenwel zeker niet uitgesloten.

Geschil over de tienden van Otterspoor

In 1139 moest de Utrechtse bisschop Andreas van Kuyk in het bijzijn van gezanten van koning Koenraad vonnis wijzen in een geschil tussen proost en Kapittel van Sint-Pieter enerzijds en Dirk Gijsbertsz ("Theodericus Gisleberti filius"; vrijwel zeker de toenmalige heer van de Breukelerhof) anderzijds, over de tienden bij Otterspoor en Breukelen.⁹ Dirk had geprobeerd

zich de tienden van Otterspoor geheel en die van Breukelen voor de helft toe te eigenen. Deze tienden waren daarvóór al enige tijd door de proost van Sint-Pieter geïnd, want hij verklaarde deze gebruikt te hebben voor het onderhoud van de kanunniken van het Kapittel. Niettemin bleek ook Dirk Gijsbertsz wel enig recht van aanspraak te kunnen doen gelden, want van de omstreden tienden werd in de uitspraak tweederde deel toegewezen aan het kapittel en éénderde aan Dirk Gijsbertsz.

Grensscheiders uit Nieuwer Ter Aa en Loenersloot

In 1156 regelde keizer Barbarossa een geschil tussen Egbert van Aemstel en de bisschop van Utrecht, over de aanspraken op enkele ontginningseenheden in het gebied rond het Overmeer (Horstermeer).¹⁰ Bij die gelegenheid traden Henricus van Lonerestlothe (Loenersloot), Arnoldus Cultel, Albero van der Aa en Wilhelmus van der Aa als raadsliden van het Kapittel van Sint-Marie op en Henric Graaf van Gelder als advocaat en voogd van het Bisdome. De ruime aanwezigheid van lieden uit onze omgeving in de delegatie van het Kapittel van Sint-Marie kan er op wijzen dat dit kapittel in 1156 hier al enige tijd bezittingen had, waaruit een vertrouwensrelatie met mensen uit de omstreken was voortgevloeid. De bezittingen van de heren Van der Aa, die woonden op het Huis Ter Aa en van daaruit het gerecht (Nieuwer) Ter Aa bestuurden, grensden in het zuiden aan het gerecht van Sint-Marie (Breukelerwaard).

Aanvullende machtsverschuivingen

In samenhang met het krachtig terugdringen van de macht en invloed van de heer Van den Poel, alsook in de jaren daarna, werden nog aanvullingen en verfijningen op de grote machtsingreep uitgevoerd.

Uit schriftelijke bronnen is niet rechtstreeks af te leiden wat de oorspronkelijke status was van het Huis Ruwiel en het Ruwielsgerecht. Naar alle waarschijnlijkheid had de heer van Ruwiel ze in leen van de leenheer van de Breukelerhof, de heer Van Dolre. Op overeenkomstige wijze waren twee eerdere ontginningen (Otterspoorbroek en Oud Aa) immers ook lenen van de Van Dolres aan de Breukelerhof geworden. Het huis was gezet op een hooggelegen deel van de oeverwal van de rivier de Aa, welke stroomrug van oudsher viel onder de goederen die de Breukelerhof van de Van Dolres in leen hield. Vroeg in de 13de eeuw bleken huis en gerecht van Ruwiel echter inmiddels tot leengoed van de bisschop van Utrecht te zijn gemaakt. De heer van Ruwiel is dan bij gelegenheden een medewerker van de bisschop.¹¹

De heer van Ruwiel had ook elders goederen in leen van de heer Van Dolre. Die trok de bisschop niet als rechtstreekse lenen aan zich. Bijgevolg kon Berend van Dolre nog in 1298, toen hij Breukelse leengoederen in leen gaf aan Gijsbrecht van den Poel, ook zijn beide getuigen Gijsbrecht van Ruwiel en Splinter van Ruwiel aanduiden als "mijn mannen".¹²

Verder bezat het geslacht Van Ruwiel enig land binnen het riviereiland de Breukelerwaard, hen ooit in vrij eigendom gegeven door de heer van de Breukelerhof. Dat lag op een strook hogere grond, Amerland geheten, die van oost naar west-noordwest door de Breukelerwaard liep en waarover verkeer te land tussen het dorp Breukelen en het Huis Ruwiel mogelijk was. In 1240 droeg ridder Gijsbert van Ruwiel "bona sua, que dicuntur Amerlant" op aan de elect-bisschop Otto van Utrecht, om ze daarop van hem in leen terug te ontvangen.¹³

Ook de hofstede De Poel is tot leengoed van de bisschop van Utrecht gemaakt.¹⁴ Wanneer dat gebeurde heb ik niet kunnen ontdekken; in de bewaard gebleven Stichtse leenprotocollen wordt het pas vanaf 1394 als een bisschoppelijk leen vermeld.

Conclusie

In het voorafgaande zijn dus de volgende tijdsaanduidingen voor de machtsingreep gevonden: na 1048 (stichting van het Kapittel van Sint-Pieter), na 1081 (stichting van het Kapittel van Sint-Marie), na ca. 1100 à 1120 (ontstaan van Huis en gerecht van Ruwiel), ruim vóór 1156 (heren Van der Aa raadslieden van Kapittel van Sint-Marie), vóór ca. 1140 (herziening grens Otterspoor), en een aantal jaren vóór 1139 (geschil over de tienden van Otterspoor). Het geheel overziende, is het waarschijnlijk dat de grote ingreep in de macht in Breukelen plaats vond omstreeks 1120 - 1130.

Vanaf 1127 was Andreas van Kuyk bisschop van Utrecht. Hij was een telg uit een inheemse adellijke familie en gedurende een groot deel van zijn regeerperiode gewikkeld in een hevig conflict met de Hollandse grafelijke familie. Hij zal niet veel lust en tijd hebben gehad om een lokaal machtsprobleem op te lossen.

Voorganger van bisschop Andreas was bisschop Godebald, tot Pinksteren 1122 een goede vriend van keizer Hendrik V, die zich in Utrecht erg thuis voelde. Godebald schonk Utrecht en Muiden bijzondere rechten, welke privileges in 1122 door de keizer werden bevestigd. Bovendien stelde de keizer de Utrechtse burgers en allen die in deze plaats handel kwamen drijven vrij van de bisschoppelijke tol. Dat alles bracht politieke rust in de stad Utrecht.

Bisschop Godebald zelf kreeg het in dat jaar echter even heel moeilijk. Toen de keizer tijdens het Pinksterfeest van 1122 in Utrecht vertoefde, ontstond een gewapend treffen tussen de keizerlijke hofhouding en een aantal mannen uit het gezelschap van de bisschop.¹⁵ De hofhouding veronderstelde een samenzwering tegen de keizer, doodde verscheidene Utrechters en nam bisschop Godebald gevangen op beschuldiging van hoogverraad. Hij verkreeg zijn vrijheid pas na bemiddeling door de aartsbisschop van Keulen en betaling van een hoog bedrag aan losgeld. Godebald zon op wraak. Aanstichter van het onheil bleek een zekere Gijsbert te zijn geweest, die gevangen genomen werd en uiteindelijk op last van de keizer werd onthoofd. Over de nadere identiteit van die persoon valt helaas niet veel te zeggen, omdat verscheidene mensen binnen het Sticht Utrecht in die tijd de naam Gijsbert of Gijsbrecht droegen, ook in en rond Breukelen. De diepere oorzaak van het Pinkstertumult was mogelijk een belangentegenstelling tussen Utrechtse kooplui en ontginners in het stroomgebied van Kromme Rijn en Vecht.¹⁶ De na zijn gevangenschap op zijn bestuurszetel teruggekeerde bisschop had er behoefte aan zijn gezag in het Sticht krachtig opnieuw te vestigen. Bovendien had hij nieuwe bronnen van inkomsten nodig. Het lijkt al met al niet onlogisch aan het jaar 1123 te denken als het tijdstip waarop de grote machtsingreep in Breukelen plaats vond.

Noten

- 1 A.A. Manten, 1992. De Middeleeuwse geslachten Van den Poel en Van Rijn en de hofstede De Poel te Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 1, blz. 43 - 59.
- 2 A.A. Manten, 1992. De kerstening van de Vechtstreek. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 2, blz. 65 - 82.
- 3 Wel is uit de 15de eeuw een voorbeeld bekend, waarbij de bisschop als overleenheer zijn goedkeuring verleende aan een belening in Breukelen door de heer van Vianen (in deze rechtsopvolger van de heer van Dolre): charterverzameling (op kasteel Nijenrode), charter nr. 5 (23 juni 1455), met transfix (20 januari 1461).
- 4 A.A. Manten en Kl. Sierksma, 1992. Oorsprong van het geslacht Van Ruele en de relatie met de geloofsprediker Liudger. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 3, blz. 138 - 147. Wij namen toen aan dat het gerecht en huis van Ruwiel omstreeks 1120 gesticht werden. Er is inmiddels een vage aanwijzing (die nog nader onderzoek behoeft) dat de ontginningen die met elkaar de hoofdmoot van het Ruwielsgerecht vorm-

- den mogelijk al vóór 1120 in cultuur kwamen.
- 5 Archief van het Kapittel van St. Pieter (Rijksarchief te Utrecht), inv. nr. 274. In deze oorkonde, van 20 februari 1378, staat geschreven: ". . . et decime grosse et minute site in loco dicto Otterspoer a parte occidentali van der Vechte in jurisdictione temporali dicte prepositure ecclesie Sancti Petri, extendentes se ab aquaductu de Vechte usque Broecdijc inter Otterspoerssluse et Amerlandszile, . . .".
  - 6 Archief van het Kapittel van St. Pieter, inv. nr. 276. In deze oorkonde, van 23 december 1437, wordt het tiendblok Otterspoer omschreven als: ". . . den tienden groff ende small gelegen inden kerspel van Broeclede ander westziden vander Vechten, tusschen der selver Vechten ende den Otterspoerbroecdijck, streckende boven vander Maersenbroecker Weteringe, die nu leget int gescheyt der kerspelen van Maersen ende Broeclede voerscreven, voert nederwert also veer als der proestyen gerecht van Sinte-Peter voerge-noemt gaet tot an des bisscops gerecht toe, geheten Otterspoertiende . . .".
  - 7 A.A. Mantén, 1987. Het gebied van Breukelen aan de oostelijke Vechtsoever tijdens de Middeleeuwen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 2, nr. 1, blz. 14 - 18.
  - 8 S.J. Fockema Andreae, 1950. Studiën over Waterschapsgeschiedenis. Deel 4: Het Nedersticht. E.J. Brill, Leiden, blz. 10 - 12.
  - 9 S. Muller Fz en A.C. Bouman, 1920. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, deel I. Oosthoek, Utrecht, blz. 340 - 341, nr. 377 (vóór 13 maart 1139).
  - 10 P.H.A. Martini Buys, 1937. Schets van de geschiedenis van Loenersloot. Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake", 1937, blz. 1 - 37, in het bijzonder blz. 3. Ook: L.A.J.W. Baron Sloet, 1872. Oorkondenboek van de Graafschappen Gelre en Zutphen tot op den slag van Woeringen, 5 juni 1288. Deel 1. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, nr. 304. De desbetreffende zaak staat verder ook in S. Muller Fz en A.C. Bouman, 1920. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, deel I, Oosthoek, Utrecht, blz. 373 - 374, nr. 414 (9 maart - 18 juni 1156): ". . . consensu prudentes regionis illius viros, Walterum videlicet de A, Alberonem de A, Heinricum de Lonreslothe, Aloldum Cultel, sacramento constringimus . . .". Wilhelmus van der Aa heet daar dus Walter(us).
  - 11 K. Heeringa, 1940. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, deel II. Rijksuitgeverij, 's-Gravenhage, blz. 20, nr. 554 (22 januari 1201), blz. 50, nr. 582 (1207 - 1212), blz. 71, nr. 605 (1212 - 1215), blz. 79, nr. 611 (14 oktober 1213), blz. 80, nr. 612 (18 oktober 1213), enz. enz.: Arnoldus Loef [van Ruele] als getuige van de bisschop van Utrecht; blz. 487 - 488, nr. 1151 (1 december 1247): "frater Giselbertus de Ruele, miles" oorkondt dat hij met toestemming van "uxoris mee, domine Gude, et filii mei Loef ceterorumque heredum meorum" voor een schuld van 60 Utrechtse ponden in onderpand aan het Duitse Huis heeft gegeven een tiend van 3 hoeven land onder Jutphaas, borg "dominum Loef de Ruele, militem, fratrem meum"; bezegeld door "dominus Giselbertus de Amestelle".
  - 12 J.J. de Geer, 1851. Proeve eener geschiedenis van het geslacht Van Nyenrode. Uit oorspronkelijke stukken bewerkt. Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht, vierde deel, eerste stuk, blz. 3 - 124, daarbinnen blz. 81. Ook: F. Ketner, 1959. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht, deel V Tweede Stuk. Staatsdrukkerij en Uitgeversbedrijf, 's-Gravenhage, blz. 350, nr. 2854 (2 januari 1298): "In oercunde van desen vorghenoemden saken heb ic desen brief beseghelt mit minen eyghen seghel ende mit seglen Ghisebrechts van Ruele ende Splinters van Ruele, mire manne".
  - 13 K. Heeringa, 1940. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, deel II. Rijksuitgeverij, 's-Gravenhage, blz. 345, nr. 955 (12 september 1240). Hierin speelde ook mee dat Gijsbert aan het Kapittel van St. Jan te Utrecht 10 morgen land in Gentebelenge (buiten de Catharijnepoort te Utrecht) had verkocht, die hij van het bisdom in leen hield. De overdracht van het eigendomsrecht op Amerlant was een compensatie daarvoor.
  - 14 A.Joh. Maris, 1956. Repertorium op de Stichtse leenprotocollen uit het landsheerlijke tijdvak, deel 1. De Nederstichtse leenacten (1394 - 1581). Uitgave Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 's-Gravenhage, 606 blz., in het bijzonder blz. 47 - 48.
  - 15 G. Waitz (Red.), 1880. Chronica regia Coloniensis. Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicae recusi. Hannover, blz. 60. Tevens: G. Waitz (Red.), 1844. Ekkehardi Uraugiensis chronica. In: G.H. Pertz (Red.), Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum, VI, Hannover, blz. 1 - 267, in het bijzonder blz. 261.
  - 16 C. Dekker, 1980. De dam bij Wijk. Nederlands Archievenblad, jaargang 84, blz. 248 - 266, in het bijzonder blz. 255 - 258. C. Dekker, 1983. Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen. Walburg Pers, Zutphen, blz. 379 - 381.